УДК 378.018

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(19\)-498-506](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(19)-498-506)

Мозгальова Наталія Георгіївна доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музикознавства, інструментальної підготовки та хореографії, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21001, тел.: (093) 537-76-19, <https://orcid.org/0000-0001-7857-7019>

Мартинюк Анна Анатоліївна викладач кафедри музикознавства, інструментальної підготовки та хореографії, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21001, тел.: (093) 683-39-85

Бондарчук Ольга Петрівна викладач кафедри музикознавства, інструментальної підготовки та хореографії, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21001, тел.: (098) 916-08-00

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МУЗИКАНТІВ

Анотація. Сучасні життєві реалії вносять значні корективи у форму навчального процесу. З одного боку складна карантинна ситуація, що вимагає швидкої адаптації, а з іншого боку потреба у новітніх педагогічних прийомах. Такі задачі цілком вирішує дистанційне навчання. Не дивлячись на те, що розробка даного питання неодноразово підіймалась у педагогічній науці, дистанційна освіта у контексті мистецьких спеціальностей і досі залишає багато білих плям. Є необхідним розгляд впливу дистанційного навчання у формуванні професійних навичок майбутніх музикантів, розкриття особливостей застосування комп'ютерних технологій у цьому процесі, визначення ефективних методів навчання у вищій школі в цілому. Сказане визначає актуальність роботи. Основою фаховості музиканта є його практична діяльність. Така специфіка роботи ускладнюється в умовах дистанційного навчання та вимагає ретельного пошуку методів та форм її реалізації. Це визначає мету даного дослідження. У процесі роботи виникла необхідність у використанні наступних методів: аналіз, що дозволяє узагальнити поняття «дистанційне навчання», «фахові компетентності», їх порівняння у роботах вітчизняних авторів, узагальнення власних роздумів та положень з даного питання. У результаті дослідження автори дійшли до висновку про важливу роль комп'ютерних технологій, що активно використовуються у процесі дистанційного навчання, формуванні професійних якостей майбутніх вчителів

музики. Набуті знання стануть їм у нагоді у власній педагогічній діяльності, адже, вони зможуть легко використовувати електронні інформаційні ресурси, формувати освітній контент, тобто, активно використовувати технології дистанційного навчання у сфері музично-педагогічної роботи.

Ключові слова: дистанційне навчання, фахова компетентність, мистецька освіта, педагогіка вищої школи.

Mozgalyova Natalia Georgievna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Musicology, Instrumental Training and Choreography, Vinnytsia State Pedagogical University M. Kotsyubynskoho, Ostrozkogo St., 32, Vinnytsia, 21001, tel.: (093) 537-76-19, <https://orcid.org/0000-0001-7857-7019>

Martyniuk Anna Anatoliivna Lecturer at the Department of Musicology, Instrumental Training and Choreography, Vinnytsia State Pedagogical University M. Kotsyubynskoho, Ostrozkogo St., 32, Vinnytsia, 21001, tel.: (093) 683-39-85

Bondarchuk Olga Petrivna Lecturer of the Department of Musicology, Instrumental Training and Choreography, Vinnytsia State Pedagogical University M. Kotsyubynskoho, Ostrozkogo St., 32, Vinnytsia, 21001,

DISTANCE LEARNING IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF MUSICIANS

Abstract. Modern realities of life make significant adjustments to the form of the educational process. On the one hand, the quarantine situation is difficult, which requires rapid adaptation, and on the other hand, the need for the latest pedagogical techniques. Such tasks are completely solved by distance learning. Despite the fact that the development of this issue has repeatedly been raised in pedagogical science, distance education in the context of art specialties still leaves many white spots. It is necessary to consider the impact of distance learning in the formation of professional skills of future musicians, to reveal the features of the use of computer technology in this process, to determine effective teaching methods in higher education in general. This determines the relevance of the work. The basis of the musician's professionalism is his practical activity. This specificity of work is complicated in the conditions of distance learning and requires a careful search for methods and forms of its implementation. This determines the purpose of this study. In the process of work there was a need to use the following methods: analysis, which allows to generalize the concept of "distance learning", "professional competencies", their comparison in the works of domestic authors, generalization of their own thoughts and provisions on this issue. As a result of the research, the authors came to the conclusion about the important role of computer technologies that are actively used in the process of distance learning, the formation of professional qualities of future music teachers. The acquired knowledge will be

useful to them in their own pedagogical activities, because they can easily use electronic information resources, form educational content, that is, actively use distance learning technologies in the field of music teaching.

Keywords: distance learning, professional competence, art education, higher school pedagogy.

Постановка проблеми. Модернізація педагогічного процесу, що охоплює усі ланки освітньої структури, пов'язана із впровадженням нових технологій та методів. Такі тенденції реалізує дистанційне навчання. Студенти усіх куточків світу щодня здобувають освіту саме такою формою. Однак, професія музиканта, яка за своєю суттю є практичною діяльністю, стала справжнім випробовуванням в умовах екранного режиму. Але це не означає, що мистецька освіта не може функціонувати в умовах сучасних реалій. Навпаки навчання студентів-музикантів продовжило розвиватись за допомогою пошуку та впровадження нових форм, що реалізуються комп'ютерними технологіями. Для формування професійної музичної особистості необхідне володіння комплексом теоретичних знань та практичних виконавських умінь, що формуються під час навчання у ВНЗ. Виконавець-інструменталіст чи вокаліст повинен майстерно володіти інструментом, своїм голосовим апаратом, розуміти поняття стилю та жанру, музичної форми, знати біографічні відомості про композитора та характерні особливості його творчості. Поставлені задачі реалізуються під час різних дисциплін сучасними технологіями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Технології дистанційного навчання у сфері музично-педагогічної діяльності підіймались у роботах Л. Васильєвої, В. Замороцької та ін. Важливий аспект фахових компетентностей також неодноразово поставало для розгляду у дослідження Л. Масол, О. Савченко, у процесі освіти майбутніх вчителів музики – Л. Аристової, М. Михаськової, С. Румянцевої, Ю. Дреєвої. Однак, технології дистанційного навчання та їх значення у формуванні професійних навичок музикантів все ще є малодослідженими.

Мета статті. Визначення ролі комп'ютерних технологій у процесі фахової компетентності майбутніх вчителів музики, ефективних методів дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Динамічний рух освітнього процесу вимагає нових підходів до дистанційного навчання, що передбачає використання методу залучення засобів інформаційно-комунікативних технологій, охоплює широкий спектр засобів, що забезпечують передачу навчальної інформації засобами ІКТ. Такі вимоги актуалізують використання різних медіа джерел, електронних ресурсів.

Різностороння діяльність вчителя музики вимагає особливого рівня його компетентності, ґрунтовного оволодіння професійними знаннями. Зважаючи на сказане, постає необхідність розглянути питання «фахової компетентності».

Роботи вітчизняних науковців широко розкривають його суть. Зокрема Л. Масол, О. Савченко під питанням компетентності розуміють інтегровану здатність, яка є набутою студентом у процесі навчання та включає відповідно здобуті знання, цінності. Н. Бібік прирівнює поняття компетентності до оцінювання діяльності особистості з точки зору професійної роботи. Схожу позицію займає О. Жук, який дану дефініцію трактує як комплекс знань, умінь, здібностей студента та його можливість розв'язувати професійні задачі. А. Маркова зазначає, що професійна компетенція є «психічним станом, що дозволяє працювати самостійно [1].

Н. Кузьміна [5], трактує його з позиції професійного впливу педагога, використання ним практичних навичок у процесі роботи.

А. Маркова також звертається до визначення даної дефініції [8]. Від так дослідниця називає такі види фахової компетентності:

- спеціальна компетентність, що передбачає оперування професійними навичками та знаннями;
- особистісна компетентність, яка полягає у саморозвитку та самовираженні;
- індивідуальна компетентність передбачає особистісний розвиток у межах професії, ефективно організовувати робочий процес;
- соціальна компетентність, під якою розуміється колективна взаємодія, соціальна відповідальність за результати своєї роботи.

Враховуючи дослідження вказаних авторів, зазначимо, що «фахова компетентність» розглядається з різних точок зору: як психологічний стан, оволодіння та застосування набутих професійних вмінь та знань, розуміння специфіки виконуваної роботи, а також особистісні якості, що передбачає саморозвиток педагога. Перераховані риси є важливими для учителя музичного мистецтва. Вони формуються на заняттях зі загальних дисциплін, до яких належить музично-теоретичні дисципліни та спеціальних предметів, до яких входить основний музичний інструмент, концертмейстерський клас, додатковий музичний інструмент, хорове диригування, сольний спів. Закріплення знань та вмінь з даних предметів, а також їх втілення у практичній діяльності передбачає формування фахової компетентності вчителя музики.

Таким чином, до критеріїв фахової компетентності віднесемо:

- рівень музично-теоретичної підготовки,
- виконавської діяльності,
- естетично-ціннісні вподобання,
- мотиваційна спрямованість особистості.

Окрім того, що специфіка викладача музичного мистецтва передбачає оволодіння навичками гри на інструментах, вокальним мистецтвом, до її основи входить знання з методики, музичної педагогіки та психології. Таким чином, під поняттям фахової компетентності розуміється музично-педагогічна

діяльність вчителя музики, що реалізована комплексом знань та вмінь даної сфери, особистісно-мотиваційної спрямованості педагога в контексті музично-освітньої діяльності. Таким чином оволодіння методичними прийомами повинно бути поліфункціональним.

Доповнює комплекс необхідних вмінь вчителя організаторські здібності, що необхідні для педагогічних дій на уроці, спрямування діяльності учнів у потрібний напрямок. А також комунікативна робота, що необхідна для взаємодії учителя та учня як на уроці, так і поза ним.

Поширенням у сфері освітнього процесу музикантів є створення дистанційних курсів. Так, Л. Гаврілова, розглядаючи питання дистанційного навчання, визначає актуальним саме такий підхід. Дослідниця аналізує ефективність застосування комп'ютерних засобів на прикладі курсів з музично-історичних дисциплін [3, с. 53]. Створені дистанційні курси для формування фахової компетентності майбутніх вчителів Національної академії керівних кадрів культури й мистецтв («Сучасна українська музика»). Зокрема О. Афоніна займається описує дистанційні курси з різних дисциплін, в тому числі і сольфеджіо, сучасної української музики, що є базою теоретичного курсу. Актуальність курсів як важливу форму дистанційного навчання визначає В. Кухаренко. Під нею автор передбачає відтворення традиційного навчального процесу засобами ІКТ (спілкування, співробітництво, співтворчість, самостійна робота тощо) [6, с. 53]. Автор також зазначає, що для його успішної реалізації необхідний зворотній зв'язок.

Формування фахових компетентностей майбутніх вчителів музичного мистецтва реалізуються дисциплінами, які можна розділити на дві групи — музично-теоретичні і музикування (гра на музичному інструменті). А також базова підготовка майбутнього вчителя музики передбачає музично-виконавську та музично-педагогічну компетентність. Освоєння їх є необхідною складовою та вимагає пошуку нових форм у межах дистанційної освіти у ВНЗ.

До категорії музично-теоретичних дисциплін належить: теорія музики, сольфеджіо, гармонія, історія музики та аналізу музичних творів. Їх вивчення передбачає принципи системності, послідовного засвоєння знань, науковості. Це сприяє введенню інноваційних технологій, до яких належить: комп'ютерні технології, проекти, тренінги, майстер-класи, ділові ігри. Такі форми сприяють розвитку фахових компетентностей вчителів музики, розвиток творчого потенціалу особистості, самоосвіта, саморозвиток. А також є необхідними для студентів, але і для педагога, оскільки сприяє підвищенню професійної майстерності.

Під час вивчення музично-теоретичних дисциплін доцільно поєднувати різні види інформації: вербальну, звукову, візуальну, застосовувати наочні засоби. А також є доцільним залучення міжпредметних зв'язків з літературою, образотворчим мистецтвом, історією.

Сучасні технології на заняттях з історії музики сприяють наочності, дозволяють закріпити пройдений матеріал, розглянути біографічні

композитора, його твори, прослухати їх. Також вони містять тестові матеріали, що доповнюються презентаціями, таблицями, фото та відео матеріалами. Це є основою як групових уроків так і самостійної роботи або роботи у групах, опрацювання інтернет ресурсів. Поточний контроль також можна здійснювати під час дистанційного навчання. Наприклад, у формі тестування. Це також дозволяє перевірити ефективність вивченого матеріалу.

До ефективних форм роботи, що використовуються у курсі музично-теоретичних дисциплін у рамках дистанційного навчання віднесемо наступне:

- використання відео;
- участь у вебінарах, конференціях;
- створення власних відео, презентацій;
- підготовка текстового матеріалу лекції, аудіо та відеоматеріалів, тестових завдання для перевірки та закріплення вивченого матеріалу. Це з одного боку підвищує рівень знань студентів та стане основою власної педагогічної діяльності.

Одним із ефективних методів є робота в парі, групі з декількох студентів. Це спрямовано на самостійну роботу, фахові компетентності. Педагог ставить задачу, визначає проблему, яку необхідно вирішити. Студенти займаються пошуком інформації для її реалізації, створюють на основі неї презентацію або проект. Також можна форму можна проводити як метод змагання. Вибір теми може включати творчість композитора, аналіз його творів, інтерпретація або включати міжпредметні зв'язки з живописом, літературою. Це сприяє розумінню історико-стильового контексту епохи, жанрових орієнтирів. Таку ж форму роботи доцільно проводити у якості контрольного завдання або поточного контролю. Проекти дозволяють займатись тим що подобається студенту, розвиток творчих здібностей учнів, підвищують його самостійну роботу.

Розробка проектів відбувається за наступним алгоритмом:

1. вибір учасників;
2. визначення теми, її мети та актуальності;
3. напрямок діяльності, методи, необхідні для реалізації задуму;
4. самостійна робота студентів.

Таким чином, у процесі навчання сформовані наступні вміння: розуміння стилю різних епох та композиторів, музикознавчий аналіз їх творів, інтерпретація художніх композицій, а також розвиток навичок комп'ютерних технологій. Це є необхідним для професійного зросту майбутніх вчителів музики, а також використання мультимедійних засобів у власній педагогічній діяльності.

Сольфеджіо, яке належить до курсу теоретичних дисциплін, є основною розвитку музичних здібностей студентів, практичних умінь, які необхідні для професійної діяльності, велику роль надає самостійній роботі здобувача освіти. Позитивним моментом у такій діяльності є безмежні можливості сучасних технологій, що направлені на покращення ефективності занять:

використання електронних посібників, ютуб-канали, запис музичних диктантів в режимі он-лайн.

Такий предмет як «Основний музичний інструмент» доповнює систему освіти майбутніх вчителів музики. До його основних завдань належить: вдосконалення фахових інструментально-виконавських навичок, до яких належить оволодіння виконавськими, технічними прийомами, інтерпретації художніх зразків, накопичення музично-педагогічного репертуару, формування естетичних смаків. У процесі роботи можна влаштовувати он-лайн концерти, конкурси на краще виконання композиції, проекти, що стосуються виконавського репертуару.

Окрім успішного засвоєння музичної освіти, вимагає формування педагогічних компетентностей. Таким чином, музичні та педагогічні системи є рівноцінними.

Висновки. Отже, фахова компетентність є комплексним явищем музично-педагогічної системи, що охоплює значний інформаційний простір. Для фахової компетентності необхідні такі складові:

- когнітивна, яка синтезує естетичні та мистецтвознавчі знання;
- операційна, яка передбачає вирішення задач;
- мотиваційна, що спонукає вчителя до пошуку та досягнення поставлених цілей;
- особистісна, що характеризується особистісними якостями.

Отже, фахова компетентність майбутнього вчителя музики передбачає спеціальну підготовку, що реалізується комплексом спеціальних та загальних дисциплін (основи педагогіки, методики, психології, інструментальна, диригентська, вокальна, виконавська, підготовка, засвоєння теоретичних дисциплін), а також особистісними засобами (саморозвиток, прагнення досягнення). Це можливе під час вивчення різних дисциплін. Особливість полягає в тому, що специфіка влаштована подвійно: з одного боку передбачає засвоєння особливостей музичного мистецтва як окремої сфери та педагогічні питання засобами музики, їх тісна взаємодія. Таке поєднання є необхідною умовою.

Сучасні технічні засоби, що використовуються у процесі дистанційного навчання допомагають пошуку інформації, дозволяють поглибити знання. Використання комп'ютерних технологій відбувається у зв'язку з пошуковою діяльністю про стильову та епохальну ситуацію в цілому та конкретного композитора зокрема, його творчою діяльністю, загальні відомості з аналізу музичних творів, інтерпретація творів іншими виконавцями, семінари, вебінари підвищення виконавської майстерності, створення власних електронних ресурсів, що розкривають перераховані положення, запис власних композицій. Такий метод сприяє розвитку виконавської майстерності.

Література:

1.Аристова Л. С. Розвиток професійної компетентності учителя музичного мистецтва. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp20/2/aristova_tezi.pdf (дата звернення 23.01.22)

2.Васильєва Л. С. Досвід впровадження дистанційного навчання у фахову підготовку майбутнього вчителя музичного мистецтва URL:<https://pedscience.sspu.sumy.ua/wp-content/uploads/2018/03/7-3.pdf> (дата звернення 15.02.22)

3.Гаврілова Л. Г. Специфіка розроблення дистанційних курсів з музично-історичних дисциплін. URL: <http://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2279/%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%D0%90%20%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A4%D0%95%D0%A1%D0%86%D0%99%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%9A%D0%9E%D0%9C%D0%9F%D0%95%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%9C%D0%90%D0%99%D0%91%D0%A3%D0%A2%D0%9D%D0%86%D0%A5%20%D0%A3%D0%A7%D0%98%D0%A2%D0%95%D0%9B%D0%86%D0%92%20%D0%9C%D0%A3%D0%97%D0%98%D0%9A%D0%98.PDF?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 23.01.22)

4.Замороцька В. В. Дистанційне навчання у формуванні інструментально-виконавської компетентності майбутніх вчителів музики URL:<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/24864/1/%D0%97%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%92%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0.pdf> (дата звернення 22.01.22)

5.Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. Москва: Высшая школа. 1990. 105 с.

6.Кухаренко В. М. Системний підхід до змішаного навчання. *Інформаційні технології в освіті*. Вип. 24. Харків, 2015. С. 53-67.

7.Румянцева С. В. Сутність та зміст фахової компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31695/1/Rymanzeva_S._Drieieva_Y_S_PFOVZSH_KAEV.pdf (дата звернення 23.01.22)

8.Пастушенко Л. А. Професійна компетентність майбутнього вчителя музики як чинник якості вищої мистецької освіти. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/3257/1/Pastushenko.pdf> (дата звернення 23.01.22)

References:

1.Aristova, L. S. Rozvitok profesijnoi kompetentnosti uchitelja muzichnogo mistectva [Development of professional competence of music teachers]. *virtkafedra.ucoz.ua* Retrived from https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp20/2/aristova_tezi.pdf [in Ukrainian].

2.Vasil'eva, L. S. Dosvid vprovadzhennja distancijnogo navchannja u fahovu pidgotovku majbutn'ogo vchitelja muzichnogo mistectva [Experience in implementing distance learning in the professional training of future music teachers]. *pedscience.sspu.sumy.ua* Retrived from <https://pedscience.sspu.sumy.ua/wp-content/uploads/2018/03/7-3.pdf> [in Ukrainian].

3.Gavrilova, L. G. Specifika rozroblennja distancijnih kursiv z muzichno-istorichnih disciplin [Specifics of developing distance learning courses in music history]. *elib.nakkkim.edu.ua* Retrived from <http://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2279/%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%D0%90%20%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A4%D0%95%D0%A1%D0%86%D0%99%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%9A%D0%9E%D0%9C%D0%9F%D0%95%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86%20%D0%9C%D0%90%D0%99%D0%91%D0%A3%D0%A2%D0%9D%D0%86%D0%A5%20%D0%A3%D0%A7%D0%98%D0%A2%D0%95%D0%9B%D0%86%D0%92%20%D0%9C%D0%A3%D0%97%D0%98%D0%9A%D0%98.PDF?sequence=1&isAllowed=y>

6%D0%92%20%D0%9C%D0%A3%D0%97%D0%98%D0%9A%D0%98.PDF?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].

4. Zamoroc'ka, V. V. Distancijne navchannja u formuvanni instrumental'no-vikonavs'koï kompetentnosti majbutnih vchiteliv muziki [istance learning in the formation of instrumental and performing competence of future music teachers]. *dspace.uzhnu.edu.ua* Retrived from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/24864/1/%D0%97%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%92%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0.pdf> [in Ukrainian].

5. Kuz'mina, N. V. (1990). *Professionalizm lichnosti prepodavatelja i mastera proizvodstvennogo obuchenija* [Professionalism of the teacher and master of industrial training]. Moskva: Vysshaja shkola [in Russian].

6. Kuharenko, V. M. (2015). Sistemnij pidhid do zmishanogo navchannja [A systematic approach to blended learning]. *Informacijni tehnologii v osviti - Information technology in education*, 53-67 [in Ukrainian].

7. Rumjanceva, S. V. Sutnist' ta zmist fahovoï kompetentnosti majbutn'ogo vchitelja muzichnogo mistectva. [The essence and content of professional competence of the future teacher of music]. *elibrary.kubg.edu.ua* Retrived from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31695/1/Rymanzeva_S._Drieieva_Y_S_PFOVZSH_KAEV.pdf [in Ukrainian].

8. Pastushenko, L. A. Profesijna kompetentnist' majbutn'ogo vchitelja muziki jak chinnik jakosti vishhoï mistec'koï osviti [Professional competence of the future music teacher as a factor in the quality of higher art education]. *dspace.pdpu.edu.ua* Retrived from <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/3257/1/Pastushenko.pdf> [in Ukrainian].